

Eric MIJTS (Universiteit van Aruba)

Van Oost-Groningen tot Westpunt-Aruba: een Koninkrijk met vele culturen. Identiteit en identificatie in het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden

Abstract

The Kingdom of the Netherlands reaches from the most eastern point of the province of Groningen to the most western point of the Island of Aruba in the Caribbean. This transatlantic character of the Kingdom of the Netherlands is often neglected in courses on literature, language and culture of the Netherlands. The six islands in the Caribbean are representative for the diversity and richness of the kingdom and deserve more attention because of their wealth of linguistic diversity, colonial and postcolonial literature and sociolinguistic puzzles. The languages Papiamentu and Papiamentu of Aruba, Bonaire and Curacao are fascinating creole languages, the Caribbean English of Saba, St Eustatius and St Maarten are a treasure box of linguistic history. The literary tradition of the six islands combines influences from Europe with Caribbean, South-American and African influences, and the postcolonial relations together with the linguistic diversity within the Kingdom of the Netherlands create a unique and fascinating aspect of Dutch Studies. In this contribution, I attempt to depict the way in which these aspects affect identity and identification in the Kingdom of the Netherlands on both sides of the Atlantic.

In het curriculum van opleidingen Neerlandistiek wordt zijdelings aandacht besteed aan de rol die de Antilliaanse eilanden spelen in de geschiedenis en cultuur van het Koninkrijk der Nederlanden. De plaats die ze daarin krijgen kan demografisch te verantwoorden zijn, maar als we kijken naar de diversiteit die de eilanden toevoegen aan de taal, cultuur en literatuur van het Koninkrijk der Nederlanden, dan verdienen de eilanden meer, of andere aandacht. Niet alleen de historische rol van de eilanden, maar ook het unieke karakter van de eilanden als overblijfsel van het Nederlandse koloniale rijk, de verteltraditie van de Anansi-verhalen, de getalenteerde schrijvers die de eilanden voortgebracht hebben en de fascinerende vraagstukken rond identiteit en identificatie die spelen in het

Koninkrijk in de West, maken van de eilanden een waardevolle aanvulling op en verbreding van het Koninkrijk der Nederlanden.

De geschiedenis en de sociale verhoudingen op de eilanden van de Nederlandse Antillen waren mij nog grotendeels onbekend toen ik in 1999 naar Aruba trok. In de meer dan 13 jaren die ondertussen verstreken zijn heb ik mij verdiept in de taal, sociolinguïstiek, literatuur en cultuur van de eilanden en iedere keer opnieuw word ik verrast door het grote aantal lagen van geschiedenis, sociale verhoudingen, politieke relaties en andere gevoeligheden die bepalend zijn voor de identiteit van de eilanden en van de inwoners van de eilanden. Enerzijds word ik verrast omdat ik als onwetende aangekomen was, onvoldoende geïnformeerd over de landen waar ik zou gaan wonen, maar anderzijds word ik ook telkens verrast door de rijkdom en diversiteit van de eilanden.

De aandacht voor de eilanden is in het Nederlandse onderwijscurriculum beperkt, zowel wanneer het gaat over het verleden als over het nu, en ook in de studies neerlandistiek in Nederland en daarbuiten wordt slechts met mondjesmaat aandacht aan de eilanden besteed. Dat is iets vreemds, omdat de zes eilanden van de voormalige Antillen onlosmakelijk deel uitmaken van het Koninkrijk der Nederlanden.

Tijdens het symposium ‘Wederzijdse Baten van het Koninkrijk’ op 29 juni 2010 in Aruba, lag de nadruk van de paneldiscussie over identiteit op het risico van ‘desidentificatie’ van het koninkrijk, mede vanwege het feit dat de bevolking van de eilanden zich niet herkent in een koninkrijksidentiteit (Alofs & Veneman, 2010). Deze kwestie speelt ook in Nederland, maar wordt daar minder opgemerkt omdat de identificatie met het koninkrijk daar gelijkgesteld wordt met de identificatie met Nederland. Er is dus sprake van een onbalans tussen de verwachtingen ten opzichte van identificatie met het koninkrijk aan de twee zijden van de Atlantische oceaan.

Deze blinde vlek vanuit Nederlands perspectief wordt nog duidelijker als je in Nederlandse boekhandels op zoek gaat naar literatuur van en over de Antillen: er is bijna niets te vinden. De schappen geschiedenis, sociologie, cultuur en politicologie bevatten een vrij uitgebreide collectie literatuur over Indonesië, de VOC en de grootmachten van onze wereld, maar de eilanden lijken niet veel interesse af te dwingen — behalve in de afdeling reisgidsen. Of is er iets anders aan de hand, is het misschien zo dat het ongemakkelijk is om te lezen over deze kleine eilanden, die aan de ene kant wel deel uitmaken van het koninkrijk, maar aan de andere kant juist zo onvatbaar anders zijn. Naar mijn mening een reden te meer om erover te lezen.

In deze bijdrage wordt zonder enige pretentie van volledigheid vanuit verschillende invalshoeken een beeld geschetst van de oorsprong en de kenmerken van verschillende facetten die deze eilanden zo anders maken, en de verrijking die zij betekenen voor de culturele diversiteit van het Koninkrijk der Nederlanden.

Na een korte beschrijving van de politieke context binnen het koninkrijk, wordt vanuit verschillende invalshoeken achtereenvolgens de Antilliaanse¹ identiteit, de literatuur, de taal en de wijze waarop het onderwijs op de eilanden worstelt om de eigen identiteit en de Europees-Nederlandse invloed een plaats te geven in de klas, beschreven.

Politieke geschiedenis

De zes eilanden van de Nederlandse Antillen² hebben in de laatste zeventig jaar een woelige politieke geschiedenis doorgemaakt als gevolg van het moeizame proces van dekolonisatie dat in de jaren veertig van de 20ste eeuw ingezet was toen het Nederlandse koloniale rijk uiteen begon te vallen. Nadat in Nederland het besef begon door te dringen dat Indonesië daadwerkelijk onafhankelijk geworden was (1945/1949) (Oostindie & Klinkers, 2001: 77) werden de eerste stappen genomen naar een nieuwe structuur voor het koninkrijk die uiteindelijk resulteerde in de huidige banden die binnen het Koninkrijk der Nederlanden bestaan: een dekolonisatie die onvoltooid is (Oostindie & Klinkers, 2001: 13) of die anders als halfslachtig gekarakteriseerd kan worden (Mijts, 2011: 48). Nu, in 2013, kan er nog steeds niet gesproken worden van een volledige dekolonisatie: het land Nederland heeft nog steeds een dominante en controlerende rol in het Koninkrijk der Nederlanden die veel weg heeft van een koloniale gezagsverhouding.

In 1954 werd door de verschillende partners in het koninkrijk, waar het land Nederland er één van was, het “Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden” ondertekend. Dit document dat de onderlinge verhoudingen tussen de landen in het koninkrijk zou regelen, wordt gezien als de bindende factor tussen de verschillende landen, die zelfs boven de grondwet staat. Suriname, dat in toenevende mate ontevreden was met deze verhouding met Nederland maakte zich in 1975 definitief los uit dit verband waardoor het koninkrijk enkel nog bestond uit Nederland en de Nederlandse Antillen.

Ook deze Nederlandse Antillen waren niet stabiel: de eilanden waren niet zozeer tot een staatkundige eenheid samengebracht vanwege een zelfgezochte band, maar waren een overblijfsel van de Nederlandse koloniale structuur. De bovenwindse en de benedenwindse eilanden worden van elkaar gescheiden door de Caraïbische zee, een afstand van ongeveer 800 kilometer. Daarnaast heerste er met name op Aruba het gevoel dat de centrale rol die Curaçao speelde in de

¹ In dit artikel wordt “Antilliaanse identiteit” gebruikt als een koepelbegrip voor de zes eilanden. De bewoners van sommige eilanden zijn echter niet allen geneigd zich met een Antilliaanse identiteit te identificeren vanwege het politieke verleden.

² Deze zes eilanden zijn de drie ‘bovenwindse eilanden’ Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten en de drie ‘benedenwindse’ eilanden Aruba, Bonaire en Curaçao.

Nederlandse Antillen na 1954 een beperking inhield van de ontplooiingsmogelijkheden van Aruba (Alofs L., 2011: 259). In 1986 werd Aruba dan ook losgemaakt uit de Nederlandse Antillen en kreeg een autonome status binnen het koninkrijk, de zogenaamde Status Aparte. De band tussen de overblijvende vijf eilanden was ook geen lang leven meer beschoren: op 10 oktober 2010 werd de vlag van de Nederlandse Antillen definitief gestreken. Op datzelfde moment ontstonden de landen Curaçao en Sint Maarten, en werden de drie andere eilanden, Bonaire, Sint Eustatius en Saba, als bijzondere gemeente deel van het land Nederland.

Voor een bewoner van de voormalige Nederlandse Antillen is het vaak moeilijk om te zeggen met welk gebied hij zich nu het beste identificeert. Is dat nu het eiland, de Antillen, het koninkrijk, of — zoals voor sommigen zelfs — Europa? Voor Arubanen is de identificatie met een Antilliaanse identiteit in ieder geval vaak moeilijk en soms ook beledigend (Garrett, 2008: 33). De politieke splitsing van 1986 werd voorafgegaan door een lang proces van separatisme dat geleid heeft tot een sterke desidentificatie van datgene wat door de Nederlandse kolonisator oorspronkelijk eerder toevallig bijeen gebracht was als Curaçao en onderhorigheden, later de Nederlandse Antillen. Ook de taal was niet de grote bindende factor: op de bovenwindse eilanden is het Engels de dominante taal, op de benedenwindse eilanden het Papiaments³, dat opgesplitst is tussen het Papiamentu op Curaçao en Bonaire, en het Papiamentu op Aruba.

De gevoelens tegenover het koninkrijk zijn vaak dubbel, aan de ene kant ontleent men er zijn paspoort aan en is men politiek onderdaan van het koninkrijk, aan de andere kant wordt het koninkrijk gelijkgesteld aan het land Nederland, en dus ook aan koloniale onderdrukking. Identificatie met het Caribisch gebied is voor sommigen dan ook weer moeilijk, dan is men nog liever Nederlander.

Identiteit

Dat er discussie is over een zogenaamde Antilliaanse identiteit, of over Antilliaanse identificatie met het koninkrijk, en de zorg dat er zoiets zou zijn als de eerdergenoemde vorm van desidentificatie aan de Caribische zijde van het koninkrijk, houdt verband met de behoefte om in categorieën of in groepen te denken.

Categoriseren brengt de altijd aanwezige (sociaal-culturele) variatie terug tot enkele handzame categorieën creëert daarmee overzicht. Dat gebeurt in het dagelijks maatschappelijk verkeer, maar wordt ook gedaan door wetenschappers en door aan de overheid verbonden instanties. (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 2012: 7)

³ In dit artikel worden de twee talen Papiamentu (zoals in Curaçao en Bonaire gesproken, en in mindere mate in Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten) en Papiamentu (zoals in Aruba gesproken) aangeduid met Papiaments.

Lang niet altijd wordt er voorzichtig omgegaan met deze categorisering, bijvoorbeeld: op 3 juli 2013 meldt het Nederlandse nieuwsorgaan NOS “Antillianen veroordeeld voor mensenhandel”⁴; en op 16 september 2013 meldt het zelfde nieuwsstation “Nederlanders maken indruk in MLB”⁵. Van die Nederlanders die indruk maken in de MLB (Major League Baseball) komen er volgens hetzelfde artikel 7 uit Curaçao of Aruba, en een beetje zoekwerk levert op dat beide anderen in ieder geval half Curaçaos zijn. Zulke berichtgeving en categorisering geeft aan de Caribische kant van het koninkrijk stof tot nadenken over identiteit en identificatie.

In 1967 beschreef de Bonairiaans-Curaçaose auteur Cola Debrot de Antilliaanse identiteit als volgt:

[...] zegt men wel eens, dat de Antilliaan met zijn benen in de werkelijkheid van de Antillen leeft, met zijn passies in Caracas en met zijn verstand aan de grachten van Amsterdam. Boeli van Leeuwen heeft het heel typisch uitgedrukt: hij zegt: ‘Ik droom in het Papiament en ik schrijf in het Nederlands.’ (Debrot, 1967/1985)

Deze twee opsplitsingen zijn tekenend: in de toenmalige maatschappij van de benedenwinden — in een tijdperk waarin het verkeer tussen de eilanden en met Nederland voornamelijk per boot onderhouden werd — waren het intellectuele leven dat voorbehouden was aan diegenen die in Nederland gestudeerd hadden, het leven van de handelaren en de avonturiers die sterke contacten onderhielden met het nabijgelegen Venezuela, en het leven op het platteland, de *cunucu*⁶, drie gescheiden sferen. Vooral in de mensen die gestudeerd hadden, zoals Debrot zelf, kwamen die sferen als gescheiden eenheden samen. Dat de Curaçaose schrijver Boeli van Leeuwen dan ook stelde dat hij in het Papiaments droomt, de taal van zijn ouders en de taal van alledag, en in het Nederlands schrijft, is tekenend voor deze opsplitsing van levenssferen.

Nu, in de 21ste eeuw is het er niet eenvoudiger op geworden: door de migratiestromen van de 20ste eeuw, de veranderende staatkundige verhoudingen aan het begin van de 21ste eeuw en de voortschrijdende globalisering die ook de eilanden treft is het voor een Antilliaan nog moeilijker om nu precies te bepalen waar hij eigenlijk bij hoort: zowel de identiteit, wie of wat ben ik dan, als de identificatie, waar hoor ik dan bij, is voor de Antilliaan een moeilijk vraagstuk. Als er dan ook vanuit Nederland geluiden komen over *de* Antilliaan, waarmee de bewoners van de verschillende eilanden op één hoop geveegd worden, wekt dat ook vaak irritatie op aan de Caribische zijde van het koninkrijk.

⁴ <http://nos.nl/video/525537-antillianen-veroordeeld-voor-mensenhandel.html> , laatst bezocht op 19 oktober 2013.

⁵ <http://nos.nl/artikel/551832-nederlanders-maken-indruk-in-mlb.html> , laatst bezocht op 19 oktober 2013.

⁶ Het Papiamentstalige woord *cunucu* is afgeleid van het Indiaanse woord *conuco* en betekent *platteland*.

Wie op de eilanden denkt een homogene gemeenschap aan te treffen, komt bedrogen uit. Alhoewel de bevolkingaantallen beperkt zijn, is de diversiteit groot. Alleen al in Aruba, waar volgens de volkstelling van 2010 slechts 101.000 mensen wonen, is 34 procent van de bevolking niet op het eiland geboren en zijn er inwoners van 92 verschillende nationaliteiten (CBS-Aruba, 2012). De achtergrond van de bevolking van Aruba is representatief voor de enorme migratiestromen die in de Cariben plaatsvinden en voor de oorsprong van de eigen pluriforme identiteit van de bevolking van de eilanden.

Wie gelooft dat de bevolkingen van de verschillende eilanden vergelijkbaar zijn, heeft het ook mis. Aruba wordt als overwegend blank-indiaans beschreven, Curaçao als Afro-Caribisch (Alofs & Merkies, 2001: 231). De bovenwindse eilanden Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius zijn overwegend Engelstalig en Afro-Caribisch, de benedenwindse eilanden overwegend Papiamentstalig. De nieuwe status van de BES-eilanden sinds 10 oktober 2010 heeft geleid tot een versterking van de Europees-Nederlandse invloed op die eilanden. Sint Maarten spant de kroon als het gaat over diversiteit van achtergronden: amper 30 procent van de snel groeiende bevolking is geboren in Sint Maarten, de rest van de bevolking stamt niet alleen af uit het Caribisch gebied, maar ook uit Zuid Amerika, Europa en Azië (Department-of-Statistics-Sint-Maarten, 2012). Tussen de eilanden door lopen een aantal historische, demografische en linguïstische scheidslijnen die het onmogelijk maken om van een eenheid te spreken, behalve de fictieve politieke eenheid die de Nederlandse kolonisator ervan gemaakt heeft.

In een dergelijke ethnische en culturele smeltkroes is het vanzelfsprekend moeilijk om een collectieve identiteit te ontwikkelen, laat staan om er van buitenaf één in te herkennen. Ook voor de bevolking die op de eilanden geboren is, is identificatie vaak een moeilijk proces, niet in het minst omdat de aangenomen identiteit afhankelijk is van de verschillende rollen die men in zijn bestaan aanneemt. Op de eilanden is er sprake van een doorgedreven vorm van pluri-identificatie die afhankelijk is van de sferen waarin men zich beweegt en de talen die daarbij horen. Alhoewel deze wisselende rollen door een onvoorbereide Westerse observator al snel verward worden met een gebrek aan identiteit of een gebrek aan identificatie, speelt hier toch iets anders. De (koloniale) geschiedenis, de politieke relaties met Nederland, de geografische ligging, de economische banden en de gemengde achtergrond van de bevolking maken het noodzakelijk dat individuen een bijzondere flexibiliteit aan de dag leggen om in de verschillende sferen van de sameleving te bewegen.

Is er dan sprake van een koninkrijksidentificatie of een identificatie met Nederland? Blijkbaar vinden bijvoorbeeld Curaçaose jongeren die studeren in Nederland het wel belangrijk om een staatsburger te zijn van het Koninkrijk der Nederlanden, maar is het gevoel van verbondenheid met Nederland beperkt (Kester & Hortencia, 2012: 52, 58). En daar wringt iets: wie een Nederlands paspoort heeft wordt veron-

dersteld staatsburger te zijn, historisch, intellectueel, cultureel en politiek verbonden te zijn. Is het niet het koninkrijk dat een identiteitsprobleem heeft dat eerst opgelost moet worden voordat de burgers aan de westelijke kant van de oceaan zich daadwerkelijk met trots kunnen identificeren met dat koninkrijk?

1. De hoek van de Breestraat in Willemstad, Curaçao: de gevels weerspiegelen het rijke en diverse verleden van het eiland. Fot. Eric Mijts

Het Koninkrijk der Nederlanden heeft niet één, maar zeven maatschappelijke middenvelden (Alofs L., 2011: 264) en bijgevolg ook zeven centra waarrond een identiteit zich vormen kan.

Literatuur

De eilanden hebben een aantal bijzondere schrijvers voortgebracht. Ondanks de vrij lage literaire productie in Curaçao (Bérénos, 2012) en in Aruba (Rutgers, 2012) kunnen de eilanden trots zijn op de literaire traditie. Met name in de twintigste eeuw hebben de eilanden een paar grote schrijvers voortgebracht, Cola Debrot en Boeli van Leeuwen zijn eerder al vernoemd, Frank Martinus Arion en Tip Marugg zijn twee andere namen die een bijzondere kleur geven aan de Nederlandstalige literatuur.

Deze auteurs schrijven grotendeels voor een Nederlands publiek, onder andere omdat de afzetmarkt voor literatuur op de eilanden wel erg klein is, en zijn dan ook verantwoordelijk voor een deel van de beeldvorming over identiteit en identificatie aan de Europese zijde van het koninkrijk.

Daarbij moet men bedenken dat hun Nederlandse lezers meestal even vreemd staan tegenover de achtergronden van waaruit zij denken en werken als tegenover, laat ons zeggen, een Turkse schrijver en zijn levenservaringen. (Oversteegen, 1991: 15)

De Nederlandse lezer verwacht van die Turkse schrijver ook daadwerkelijk een exotisch verhaal die de lezer laat vluchten in een reis door een echt andere cultuur, terwijl van de Antilliaanse schrijver eerder een herkenbaar Nederlands verhaal verwacht wordt met een tropisch sausje eroverheen. Dit maakt dan ook dat de Antilliaanse romans vaak oppervlakkig gelezen worden, met een Europees-Nederlandse bril op. Een Vlaamse roman wordt beter in context geplaatst door de lezer dan een Antilliaanse roman.

De Antilliaanse schrijver kan ook pas echt begrepen worden als de lezer zich in de andere wereld van de Antillen wil verdiepen en bereid is om op een andere manier naar het leven te kijken. Door deze bril beschrijft bijvoorbeeld Boeli van Leeuwen de eerste indruk die de echtgenote van het hoofdpersonage van ‘Schil-den van Leem’ had van Curaçao:

Alles op de zongebakerde kade leek sjofel, met afbladderende verf en door zout aangevreten. Zelfs ons smetteloos wit schip liet plots bruine strepen zien en het dek vertoonde blutsen en kale plekken. Bemanning en officieren toonden onverhoeds rafels aan de mouwen en de bemanning droeg scheefgelopen schoenen. Het licht op Curaçao is van een genadeloze scherpte, die de mensen en dingen volledig blootlegt. [...] Ik had op dat moment geen flauw vermoeden dat de werkelijkheid honderdmaal mysterieuzer en complexer zou zijn.” (van Leeuwen, 1985)

Boeli van Leeuwen laat de lezer dit mysterie voelen, zonder daarbij al te zeer zijn roman uit te leggen voor de lezers aan de andere kant van de oceaan. Niet alleen in de beschrijving van de context, maar ook door het taalgebruik — versterkt door het gebruik van Papiamentse termen zonder daarbij vertaling of toelichting te geven — laat hij de lezer die de context niet kent onwetend en zoekend achter. Elke lezer zal in deze roman herkennen dat het hoofdpersonage worstelt met identiteit en loyaliteit tegenover het vaderland, slechts de lezer die zich de moeite getroost om zich te verdiepen in de geschiedenis en in de cultuur van Curaçao, kan ook daadwerkelijk begrijpen waar die worsteling over gaat.

De romans van Frank Martinus Arion zijn veel toegankelijker, daarin worden de mysteries juist expliciet blootgelegd, met name in *Dubbelspel* (Arion, 1973), waarvan in 2006 700.000 exemplaren gratis uitgedeeld werden in het kader van de CPNB-campagne Nederland leest. Frank Martinus Arion heeft in *Dubbelspel*, en ook in zijn latere romans, vaak de deuren geopend voor het begrip van de context waarin de romans zich afspelen door deze expliciet te maken. In de

overpeinzingen van de personages van de roman wordt een motivering gegeven voor hun woorden en hun handelen, hetgeen de achtergronden van de roman toegankelijk maakt voor de lezer. Op die wijze is Dubbelspel, ook vanwege de grote oplage van het boek, enerzijds een sleutel tot *de* Antilliaanse identiteit zoals die in Nederland gezien wordt, maar tegelijk ook een van de bronnen van stereotypering van die Antilliaanse identiteit.

Naast de contextuele eigenheid van de Antilliaanse literatuur speelt er ook een andere kwestie:

Alle Nederlandstalige Antilliaanse auteurs schrijven eigenlijk in een ‘tweede taal’, en wie ook maar enigszins weet hoe belangrijk door taalpsychologen juist voor dichters en romanschrijvers de vroegste fase van taalontwikkeling geacht wordt, kan vaststellen dat het hoge percentage van belangrijke Nederlandse schrijvers uit de Antillen een wonder genoemd mag worden. (Oversteegen, 1991: 15)

Waarom schrijven de Antilliaanse schrijvers dan in het Nederlands en niet in het Papiaments? Het Nederlands is een sleutel tot — op een enkele uitzondering na — bescheiden succes: het geeft de hoop op een groter publiek, een uitgever met het daarbij behorende netwerk in Nederland.

De Antilliaanse literatuur moet in die zin ook eerder gezien worden als vergelijkbaar met de rijke Engels- en Franstalige literaire traditie van de gedekoloniseerde gebieden: niet als literatuur van de vroegere kolonisator zelf, maar als autonoom genre met een eigen stijl, een eigen context en een eigen boodschap.

Taal

Hierboven werd reeds gesproken over de rol van het Papiaments, het Nederlands en het Engels in de Antilliaanse maatschappij. Naast deze drie talen speelt ook het Spaans een steeds belangrijkere rol op de eilanden. Om het voorbeeld van Aruba te nemen: bijna 70 procent van de bevolking is Papiamentstalig, 14 procent Spaanstalig terwijl 8 procent Engelstalig is en slechts 6 procent Nederlandstalig. De positie van het Nederlands op de eilanden is door de koloniale geschiedenis en de bestuurlijke veranderingen van de laatste decennia behoorlijk veranderd (Sanders, 1998) (Mijts, 2008–1). Het Nederlands dat tot 2003 de enige officiële taal was in Aruba, dus ook voor bestuur en rechtspraak, is demografisch gezien de kleinste van de vier grotere talen van het eiland. In het straatbeeld speelt het Engels een dominante rol, niet in het minst vanwege de sterke invloed van het toerisme en de globalisering van de jongerencultuur, het Spaans is de taal van de recente immigratie. De talen van de media zijn dan ook Papiaments en Engels, zowel voor de krant, de radio als de televisie. Nederlandstalige kranten en radio bestaan nog wel maar bereiken het merendeel van de bevolking niet. Toch is het Nederlands nog steeds een belangrijke bestuurstaal, wordt het onderwijs

grotendeels op het Nederlandse systeem gebaseerd, en speelt het Nederlands een belangrijke rol op de werkvloer (Mijts, 2009).

Het Papiaments is de taal van het dagelijks leven, maar mist voor velen nog aan status: mede doordat het onderwijs traditioneel Nederlandstalig is, en het grootste deel van de hogeropgeleiden in het Nederlands gestudeerd hebben, wordt het Papiaments gezien als een taal die nog niet volgroeid zou zijn, die ongeschikt zou zijn voor meer dan alledaags gebruik. Dit lijkt een onterecht oordeel dat eerder op traditie gebaseerd is dan op taalkundig inzicht. Papiaments heeft, ondanks dat het door weinig mensen gesproken wordt in deze wereld, een uitgebreide woordenschat en grammatica, wordt uitgebreid door de media gebruikt en heeft daardoor ook een enorme vitaliteit.

De diglossie in de Antilliaanse samenleving is sterk: de verschillende talen hebben ook verschillende functies in de samenleving. Door de bevolking wordt dit ook zo ervaren, zelfs in situaties waarin simultaan gebruik gemaakt wordt van verschillende talen. Ondanks het feit dat de Arubaanse overheid bijvoorbeeld alle communicatie in zowel het Papiaments als in het Nederlands verstuurt, rapporteren de ontvangers van deze berichten die ze van de overheid ontvangen dat ze Nederlandstalig zijn (Leuwerink, 2012: 92). Dit is te verklaren door de traditionele rol die het Nederlands als bestuurstaal speelde en de status die het daaraan ontleent.

Een fundamenteel probleem is het feit dat heel wat sprekers van het Papiaments een negatieve attitude hebben tegenover hun eigen taal, een fenomeen dat ook in het geval van andere creooltalen herkenbaar is (Moreno Fernández, 1998: 180–181), maar ook bijvoorbeeld in de ontwikkeling van de positie van het Fries in Nederland. Antillianen kiezen er dan ook soms voor om hun kinderen niet in het Papiaments op te voeden maar wel in het Nederlands of in het Engels, soms verbieden ze hun kinderen zelfs om deze “non-language” Papiaments te spreken (Garrett, 2008: 29). Deze negatieve attitude kan wel eens een van de verklaringen zijn waarom onderwijshervormingen die het Papiaments een centrale rol geven in het onderwijs er zo moeilijk door komen: als de bevolking en de politiek niet geloven in de waarde en het potentieel van de eigen taal is het ook moeilijk om ze ervan te overtuigen dat onderwijs in die taal de kansen voor de kinderen biedt waarop zij hopen.

De botsing van de verschillende identiteiten waarmee de bewoners van de eilanden dagelijks geconfronteerd worden, is ook aanleiding tot ergernis over de talen. Joyce Pereira beschrijft de positie van het Papiaments in de voormalige Antillen als een etterende wonde die genezen moet worden (Pereira, 2010: 87, 92). De nieuwe staatkundige ontwikkelingen rond de BES-eilanden die het gevoel lijken te geven dat deze eilanden hun eigen karakter zouden moeten opgeven leidt tot vragen als “Will Papiamentu survive on Bonaire” (Bak-Piard, 2010: 41), tekenend voor de ontwikkeling van de attitude tegenover de Europees-Nederlands invloed.

2. Landhuis Karpata (1869): een voormalig handelscentrum van de plantages in Bonaire, in verval geraakt nadat het in de jaren 80 van de twintigste eeuw nog als ecologisch centrum dienst had gedaan. Fot. Eric Mijts

Knelpunten en oplossingen

De half gedekoloniseerde eilanden hinkelen heen en weer tussen hun band met Europees Nederland en hun eigen identiteit, en de drie BES-eilanden worstelen

met een nieuwe band met Nederland die ook de Nederlandse overheidsinstellingen voor raadsels stelt. Het spreekt voor zich dat deze troebele banden ook zorgen voor praktische vraagstukken, waarvan er een het onderwijs is. Het onderwijs op de eilanden is gebaseerd op het Nederlandse systeem, en maakt gebruik van Nederlandse handboeken en methodes. De redenen hiervoor zijn vrij eenvoudig: deze middelen zijn voorhanden en worden up to date gehouden door ervaren teams onderwijskundigen, het Nederlandstalig onderwijs geeft toegang tot hoger vervolgonderwijs en het hanteren van deze methodes maakt de inzet van in Nederland geschoolde onderwijzers en docenten mogelijk. Dit zijn allemaal valide argumenten die echter voorbijgaan aan de belevingswereld van het kind dat tijdens het opgroeien binnen de eilandgemeenschap zelden in contact komt met de Nederlandse taal, cultuur of maatschappij, een problematiek die al in 1973 gesignaleerd werd (Prins-Winkel, 1973) maar waar eigenlijk in de praktijk weinig aan gedaan is.

In 2011 werd aan de Universiteit van Aruba de conferentie Neerlandistiek in het Caribisch gebied georganiseerd, een conferentie waarin wetenschappers van de eilanden, uit Suriname maar ook uit Nederland en België zich bogen over vraagstukken rond taal, literatuur en onderwijs van het Nederlands-Caribisch gebied. Tijdens die conferentie werd prangend duidelijk hoe divers de problematiek is waarmee de eilanden te maken hebben, en aan welke diverse terreinen aandacht besteed moet worden. Vaak kwam de problematiek van het onderwijs ter sprake: niet alleen de meertaligheid, maar ook het belang van eigen onderwijsmaterialen en eigen methodes kwam aan bod. Het gedeeltelijk falen van het huidige onderwijssysteem, de hoge uitval uit het onderwijs en de grote aantallen ‘doubleurs’, wordt deels toegeschreven aan het Nederlandse en Nederlandstalige karakter van dit onderwijs.

Over de grootte van de uitdaging voor het onderwijs had Joyce Pereira al eerder geschreven:

Among the most important challenges [...] are the following: 1) designing new strategies for the teaching of the language arts; 2) formulating a new curriculum for the teaching of Papiamentu; 3) devising new curricula for the teaching of Dutch, English, and Spanish; 4) developing new curricula for the teaching of the other subject areas; and 5) establishing programs for the training of teachers to implement the new curricula and strategies. (Pereira, 2008: 175)

Deze uitdagingen zijn geen kleine opgave voor de kleine eilanden die budgettair niet veel armslag hebben en die eveneens weinig ervaring hebben met het ontwikkelen van eigen materiaal.

De onderwijsvernieuwingstrajecten met een focus op de Antilliaanse taal en cultuur die op de eilanden ingezet zijn, van de Scol Humanistico van Frank Martinus Arion die in 1987 gestart is, tot de in 2012 in Aruba gestarte Scol Multilingual zijn dan ook kwetsbare projecten. Een deel van de bevolking van

de eilanden houdt vast aan het idee dat je met het Papiaments niet veel zou kunnen bereiken in het leven, terwijl het Nederlands een sleutel zou zijn naar een succesvolle toekomst. Pas als de overheid zich volop rekenschap zou geven van de randvoorwaarden die noodzakelijk zijn voor het welslagen een dergelijk vernieuwend onderwijsproject dat de eigen taal en cultuur centraal stelt, zou een verantwoorde afweging kunnen gemaakt worden die recht doet aan de doelstellingen van de curriculumvernieuwers:

[...] to prepare teachers who can utilize Papiamentu as a tool for instilling a strong and positive Aruban identity in their pupils and for the provision of education of the highest yield, quality, and relevance with respect for children and their rights and for the creation of a democratic society. (Pereira, 2008: 179)

De beslissing om een volledig eigen onderwijsmodel op de eilanden te ontwikkelen zou het volledige systeem kwetsbaar maken: daar waar op dit moment redelijk gemakkelijk geleund kan worden op de materialen, expertise en ondersteuning vanuit Europees Nederland, en waar in het geval van een tekort aan docenten een beroep gedaan kan worden op Nederlandse gastdocenten, zou een eigen systeem hier zelf voor in moeten staan.

De verwachtingen en ambities van de onderwijsvernieuwers zijn wellicht te hoog gespannen, maar het is duidelijk dat er veel moet veranderen: de vormgeving van het onderwijs, de verwachtingspatronen van de ouders, de insteek van de leraren is nog al te zeer op het Nederlandse model geënt, een model dat de schoolkinderen in verwarring laat over wie ze zijn, over waar ze zijn en over waar ze eigenlijk bij horen.

Concluderend

Er bestaat duidelijk niet zoiets als een homogene koninkrijkscultuur, noch zoiets als een homogene Antilliaanse cultuur, maar er bestaat juist wel een pluriculturele koninkrijkscultuur die rijkt van het noordoosten van Europees Nederland tot aan de meest westelijke punt van Aruba — toepasselijk Westpunt genoemd. Die koninkrijkscultuur is dan ook een optelsom van verschillende culturen die elkaar aanvullen en die veel van elkaar kunnen leren.

In een koninkrijk met zoveel gezichten en met zoveel verschillen valt niet te verwachten dat de bevolking van de Caribische eilanden zich identificeert met dat koninkrijk, zeker niet als dat koninkrijk overwegend vanuit Eurocentrisch, soms ook wel paternalistisch, perspectief beschreven wordt. Misschien wordt die identificatie, van beide zijden van de oceaan, sterker als we een nieuwe kijk op dat koninkrijk ontwikkelen, met meer oog voor de culturele rijkdom van de eilanden, die veel beter past bij de 21ste eeuw.

3. Westpunt Aruba: het meest westelijke punt van het Koninkrijk der Nederlanden, meer dan 8000 kilometer verwijderd van het oostelijkste punt. Fot. Eric Mijts

In deze bijdrage heb ik dankbaar gebruik gemaakt van de reeks boeken over Caribische studies die in een samenwerking tussen de Curaçaose Fundashon di Planifikashon di Idioma, de Universiteit van de Nederlandse Antillen en de Universidad de Puerto Rico tot stand gekomen is. Het zal u niet verwonderen dat deze boeken niet te vinden zijn in de Nederlandse boekhandel, maar het is wel erg triestig dat deze reeks ook nauwelijks te vinden is in de Nederlandse bibliotheken. En toch, en toch schetsen juist zulke werken een mooi beeld van de rijkdom van de koninkrijkscultuur.

Toen ik in december 2012 met een Leidense collega een gesprek had over de Antilliaanse identiteit en maatschappij, verzuchtte ze: “maar dat is toch allemaal moeilijk!”. Ik denk niet dat het moeilijk is: het is anders. Het zijn eilanden met een andere identiteit, een andere sociale structuur, een andere literatuur, een ander wereldbeeld dan Europees Nederland, die in de neerlandistiek een andere aandacht verdienen. Zo hoort het ook in een koninkrijk dat van Oost-Groningen tot Westpunt Aruba meer dan 8000 kilometer telt, en dat maakt het juist zo mooi en uitdagend.

Literatuur

- Alofs, L. (2011). *Onderhorigheid en Separatisme (diss)*. Leiden.
- Alofs, L., & Merkies, L. (2001). *Ken ta Arubiano?* Aruba: VAD / De Wit Stores.
- Alofs, L., & Veneman, J. (2010). Identificatie met het Koninkrijk (lezing). *Een toekomst voor het Koninkrijk: wederzijdse baten van het koninkrijk voor Aruba en voor Nederland*. Aruba: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Arion, F.M. (1973). *Dubbelspel*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Bak-Piard, M. (2010). Will Papiamentu survive on Bonaire. In N. Faraclas, R. Severing, C. Weijer, & L. Echteld, *Crossing shifting boundaries* (pp. 41–47). Willemstad: Fundashon pa Planifikashon di Idioma.

- Bérénois, B. (2012). Nederlandstalige Curaçaose literatuur na 2000. In E. Mijts, *Conferentie neerlandistiek in het Caribisch gebied 2011* (pp. 31–41). Oranjestad: Universidad di Aruba.
- CBS-Aruba. (2012). *Census 2010 — The foreign born population of Aruba*. Oranjestad: CBS Aruba.
- Debrot, C. (1967/1985). Het polylinguale karakter van de Antilliaanse samenleving. In J. d. Palm, *Cola Debrot, Verzameld werk 1. Over Antilliaanse cultuur* (ed. Jules de Palm) (pp. 66–74). Amsterdam: Meulenhoff.
- Department-of-Statistics-Sint-Maarten. (2012). *Census 2011 shows St. Maarten population is ageing*. Sint Maarten: Department of Statistics.
- Garrett, H. (2008). Language use, language attitudes and identity among Papiamentu speakers. In N. Faraclas, R. Severing, & C. Weijer, *Linguistic studies on Papiamentu* (pp. 27–45). Willemstad: Fundashon pa Planifikashon di Idioma.
- Kester, E.-P., & Hortencia, T. (2012). Language use, language attitudes and identity among Curaçao students in the Netherlands. In N. Faraclas, R. Severing, C. Weijer, & L. Echteld, *Crossing shifting boundaries* (pp. 49–66). Willemstad: Fundashon pa Planifikashon di Idioma.
- Leuwerink, K. (2012). Un idioma strano: onderzoek naar taalattitudes en taalbeleid in Aruba. In E. Mijts, *Conferentie neerlandistiek in het Caribisch gebied 2011* (pp. 81–94). Oranjestad: Universidad di Aruba.
- Mijts, E. (2008–1). Op de Antillen en Aruba is Nederlands een dode taal. *Ons Erfdeel*, 94–101.
- Mijts, E. (2009). Taaleisen in personeelsadvertenties in de Arubaanse kranten. *6de Anêla-conferentie* (pp. 246–252). Delft: Eburon.
- Mijts, E. (2011). Bericht uit het verste westen. *NeBe*, 44–49.
- Moreno Fernández, F. (1998). *Principios de sociolingüística y sociología del lenguaje*. Barcelona: Ariel.
- Oostindie, G., & Klinkers, I. (2001). *Knellende Koninkrijksbanden: Het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraïben, 1940–2000. Deel 1, 1940–1954*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Oversteegen, J. (1991). Antilliaanse listen: Drie Curaçaose schrijvers en hun publiek. In M. Coomans-Eustatia, W. Rutgers, & H. Coomans, *Drie Curaçaose schrijvers in veelvoud* (pp. 15–23). Zutphen: Walburg Pers.
- Pereira, J.L. (2008). Instituto Pedagógico Arubano and the proposed educational reforms in Aruba. In N. Faraclas, R. Severing, & C. Weijer, *Linguistic studies on Papiamentu* (pp. 171–179). Willemstad: Fundashon pa Planifikashon di Idioma.
- Pereira, J.L. (2010). How to begin healing a long festering wound: Papiamentu, community and education in Aruba. In N. Faraclas, R. Severing, C. Weijer, & L. Echteld, *Crossing shifting boundaries* (pp. 87–93). Willemstad: Fundashon pa Planifikashon di Idioma.
- Prins-Winkel, A. (1973). *Kabes duru? Verslag van een onderzoek naar de onderwijssituatie op de Benedenwindse eilanden van de Nederlandse Antillen in verband met het probleem van de vreemde voertaal bij het onderwijs*. Assen: van Gorcum.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. (2012). *Tussen afkomst en toekomst: Etnische categorisering door de overheid*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Rutgers, W. (2012). Status Aparte — 25 jaar — Arubaanse literatuur. In E. Mijts, *Conferentie neerlandistiek in het Caribisch gebied 2011* (pp. 22–30). Oranjestad: Universidad di Aruba.
- Sanders, E. (1998). Nederlands is hier een vreemde maar zeer bruikbare taal. *Taalschrift* 3, 27.
- van Leeuwen, B. (1985). *Schilden van Leem*. Amsterdam: In de Knipscheer.